

Euskal Soziolinguistika jardunaldia

Bigarren urtez jarraian Soziolinguistika Klusterrak Euskal Soziolinguistika jardunaldia antolatu zuen 2009ko otsailaren 20an; espero dezagun urtero antolatuko direla kalitate handiko jardunaldi horiek. Aurtengo jardunaldiak ere kalitatezkoak izan dira eduki eta forma aldetik. Iaz euskararen inguruko ikerketak aztertu ziren, eta aurten jorratu diren gaiak, aldiz, «euskararen erabilera» eta «euskararen erabilera informazio eta komunikazio teknologietan: ziberespazio-ko aukerak» izan dira.

Formari dagokionez, mahai inguruak, tailerrak eta hitzal-diak izan ziren. Lehen orduan, Erramun Osak, Itziar Elorzak eta Fermin Lazkanok euskararen ezagutza eta erabilera-ri buruzko datuen irakurketa soziolinguistikoa egin zuten; eztabaida interesgarria izan zen eta ikuspuntuak nahiko ezberdinak. Hori bai, joera dugu erabileraren inguruko eztabaida bat bultzatzen denean «egin beharko genukeenaren» inguruan gure ideia propioak proposatzen bukatzeko. Momentu batzuetan hori gertatu zen mahai-inguru eztabaida honetan ere, eta soziolinguistika eta hizkuntza plangintza-ren mesederako jakin beharko genuke plangintza-aren garrantzitsuenak ezberdintzen, eta garrantzitsua litzateke une bat aztertzen dugunean besteetan ez sartzea edo behintzat aztertzen ari garen uneari lehentasuna ematea.

Kasu honetan mahai inguruaren gaia argia zen: «euskararen ezagutza eta erabilera. Datuek zer diote», alegia, gaurko egoera soziolinguistikoa zein den azaltzea proposatzen zuen izenburuak. Pauso hori zehaztea funtsezkoa da «zer egin behar dugun» jakiteko, edozein plangintza hasi baino lehenago pauso erabakigarria izaten da... baina «zer egin behar

dugu» hori beste eztabaida bat da, eta plangintza egokia, eraginkorra eta bideragarria egiteko lehenago oso ondo aztertu behar da datuek zer dioten. Neurri handi batean hori egin zuten mahaikideek, baina ez erabat.

Eztabaidan bi datu iturri nagusi aipatu ziren, Soziolinguistika Klusterrak 2006an egin zuen kale neurketaren datuak alde batetik, eta bestetik Eusko Jaurlaritzak 2006an ere burutu zuen IV. inkesta soziolinguistikoa; bi datu iturri horiek konparatu ziren.

Erabilera eta ezagutzaren loturak

Datuak aurkeztu ez ezik, Fermin Lazkanok irakurketa interesgarri eta berritzailea egin zuen. Gogora dezagun Lazkanoren azterketa hori Hausnartu soziolinguistika sariaren irabazleatariko bat izan zela eta bere ikerlana *Bat* aldizkariaren 2008ko azken alean argitaratuta dagoela. Bere ustez, ezagutza eta erabileraren bilakaerak paraleloak dira, gizartean dagoen ezagutza tasa maila jakin batera heldu arte ezagutzan irabazten den pertsona bakoitzeko erabilerarako pertsona bat baino gutxiago lortzen da. Aldiz, gizartearen ezagutza mailak muga jakin hori gainditzen duenean, lortzen den elebidun bakoitzeko erabiltzaile bat baino gehiago lortzen da.

Modu honetako ondorioak ateratzera bultzatzen du Txillardegiren soziolinguistika matematikoak ere, baina Lazkanoren lana berritzailea da neurri handi batean eta bere azterketen arabera muga %45ean kokatzen da. Oso datu interesgarriak dira horiek; dena den, soziolinguistika soziolinguistika denez eta neurri batean baino ez matematika, datu horiek hobeto aztertu beharko dira ondorio zuzen batzuetara iristeko. Horretarako interesgarria litzateke eremu euskaldunen eta erdaldunen konparazioa egitea. Kontuan hartu beharko da ere biztanleriaren %45 baino gehiagok euskara ezagutzen duten lekuak gune euskaldunak direla historikoki eta errealitate soziolinguistiko bat osatzen dutela, bai erabileran, bai ezagutza eta baita jarrera/portaera linguistikoen

ikuspegitik ere. Gune historiko horietatik oso urrun geratuko litzateke Portugalete, Barakaldo, Baiona edo Gasteizko errealitate soziolinguistikoa, biztanleriaren %45 edo %70ek euskara jakinda ere. Maila teorikoan, alegia, aitorpen mailan, Bilboko ikastola bateko ikasleak euskaldunak badira, Getariako batekoak ere euskaldunak izango dira, %45 baino gehiago; dena den, erabileraren errealitatea eta egoera soziolinguistikoak ezberdinak dira zalantzarik gabe.

Datuen aurrean, Lazkanok azpimarratu zuen erabilera maila formaletan igotzen dela eta ez hainbeste maila informaletan edota familian. Alegia, erabilera eremu trinkoetan, biztanleriaren ahozko harreman kopuru handiena burutzen den eremuetan ez da ari igotzen, baizik eta harreman gutxien ditugun eremuetan. Beste ikerketa batzuen arabera, hemen aipatuko ez ditudanak baina erraz lor litezkeenak, fenomeno hori neurri batean hizkuntza gatazkaren instituzionalizazioaren ondorioa dela pentsa genezake. Eta instituzionalizazioa bi arrazoi nagusiengatik gertatu da seguruenik, alde batetik euskaldunen eskubidea bazelako, eta beste alde batetik garai batean soziolinguistek onartutako lege batenatik. Haien ustez, hizkuntza minorizatuen gainbehera eremu prestigiatuenetan beste hizkuntza bat babesten zelako gertatzen zen, eta, beraz, pentsatzen zen hizkuntza bultzatzeko nahikoa izango zela gainbeherarekin bukatzeko eremu horietan hizkuntza minorizatu bultzatzearekin. Plangintza-aren errealitateak gaia konplexuagoa dela erakutsi digu. Praktikak frogatu digu prestigioa bultzatzearekin ez dela nahikoa eta gainera prestigioa duten eremuak aldatzen direla historian zehar ere. Garai batean eskolak, ejertzitoak eta administrazioak desegin zutena nekez berregingo dute beraiek baka-rik. Hori bai, argi dago beraiek gabe ere nekez egingo duela aurrera hizkuntza minorizatuen auziak.

Familia barneko hizkuntza erabilerari dagokionez, noski, kontuan hartu behar da euskaldun berri askok, ikastetxean euskara ikasi duena, ez duela aukerarik familian euskara erabiltzeko; fenomeno hori islatzen da estatistiken datuetan,

familiako erabilera euskaldun guztiak kontuan hartuta jaitzen da. Horrek ez du esan nahi lehen egiten zutenek orain ez dutela egiten, baizik eta izan liteke lehen egiten zutenei euskaldun batzuk gehitu zaizkiela, familian euskara erabiltzeko aukerarik ez dutenak. Hala ere, badirudi, baina gehiago ikertu beharko litzateke, gaitasun gehien duten hiztunek gutxiago egiten dutela familian ere; arretaz aztertzeko fenomeno da, izan ere garrantzi handiena duten hiztunak kualitatiboki osatuenak diren horiek baitira. Baina berriro diot, hori susmo bat da eta froga zientifikorik nik behintzat ez dut irakurri gai honetaz; dena den, iritzi oso zabaldua da euskaldun osoenek gero eta gutxiago egiten dutela euskara bereziki eskolaren eremu informalean.

Erabileraren bilakaeraren arrazoi batzuk

Lazkanok euskararen erabilera arazoak eta kezkek non dauden zehaztu ondoren, Erramun Osak ere zailtasun eremuari heldu zien. Bere ustez bi dira: hiriguneak eta hiritartze prozesua. Alegia, hiriguneetan euskaldunak asko badira ere, ozeano erdaldun batean sartuta daude. Eta bigarren faktorea jaiotza-tasari lotuta dago. Eskolak euskalduntzen du (eta erdalduntzen beste neurri batean, baina hori beste eztabaida bat da), baina jaiotza-tasa hain txikia izanenez azken urte horietan, gazte elebidunen ekarria gizartearen kopuru orokorrean txikia da gutxi direlako. Horri aurre egiteko erabileraren eremuek trinkoago eta anitzago izan behar dute Osaren ustez, eta ikastetxeetan erabiltzen den metodologiak egokia izan behar du euskararekiko gazteen atxikimendua lortzeko. Gainera immigrazioa kontuan hartu behar dela gaineratu zuen Osak. Izan ere, immigrazioa asko igo da azken urte hauetan, eta nahiz eta kopuru absolutuak txikiak izan, esanguratsuak dira; jaiotza-tasaren igoera azken urteotan neurri batean immigranteen ekarpenari esker gertatzen ari da.

Osak azpimarratu zuen bezala, euskararen erabileraren bilakaera ulertzeko, euskaldunak bizi diren ingurune sozio-

linguistikoan aldaketa anitz gertatu dira. Orain dela urte batzuk euskaldunak euskararen ezagutza hedatuta zegoen eremuetan, kontzentrazio handiko eremuetan, bizi ziren neurri handi batean; horregatik haien harreman sarea askoz euskaldunagoa zen eta familiak ere euskaldunak ziren. Euskaldunek kasu horietan aktiboak izateko aukera gehiago zuten eta kualitatiboki haien ekarpena handia zen: hizkuntza gaitasun handia zuten, alegia, adierazi nahi zutena adierazteko ahalmena.

Orain, aldiz, trinkotasuna galdu egin da. Euskaldunak itsaso erdaldunetan bizi dira. Alde batetik, euskaldun berrien ekarpen kuantitatiboa hirietan gertatu da eta noski familia erdaldunetan, familian hitz egiteko aukerarik ez dutela. Baina euskaldun berrien kasuan dena ekarpena da, ondorio larriagoak izan ditu hiritartze prozesuak. Izan ere, euskal hiztunen komunitateari ekarpen kualitatibo handiena suposatzen dioten hiztunak, euskal gune trinko batean bizitzetik, non euskara erabiltzeko aukera handia zen (eta gainera normala zen eta hainbat kasutan norma zen euskara erabiltzea), erdara hizkuntza nagusia den lekuetara bizitzera joan dira, hirietara.

Proposamen batzuk

Osaren iritziz, egoera soziolinguistiko berri horren aurrean euskarak erakargarria izan behar du gazteentzako, euskaraz sortzen diren produktuek erakargarriak izan behar dute eta ikaste prozesuan erabiltzen diren materialek ere erakargarriak izan behar dute euskararekiko gazteen atxikimendua lortzeko. Gainera, euskararen erabilera pasiboa prestigiatu behar da; edozein hizkuntzaren ikaste prozesu zati garrantzitsua da erabilera pasiboa, baina Euskal Herrian ez da zaintzen. Izan ere, nola euskaldun guztiak (urte jakin batetik aurrera behintzat, haur elebakarrak asko baitira) elebidunak diren, hizkuntza baten edo bestearen alde hizkuntza ohitura finkaturik ez dagoenean harreman sare batean, hizkuntza

negoziaketa egiten denean, euskaraz komunikatzeko interferentzia edo arazo txikiena gertatzen bada, zuzenean pasatzen da erdarara, eta ikasten ari denari ez zaio bere gaitasun pasiboak lantzen uzten. Eta hiztuna nekez pasatuko da aktibo bihurtzera aurretik pasiboa ez bada izan. Garai batean Frantziako eskolatan hizkuntza nagusitua, eskolako hizkuntza, alegia, frantsesa, ondo egiten eta ulertzen ez zutenak gelaren atzealdean jartzen ziren hizkuntza berez sartuko zitzaielakoan; eta praktikak erakutsi du askotan, gutxieneko faktore soziolinguistikoak bermatuak badira behintzat, horrela gertatzen dela, eta ia elebakarrak eskolara etortzen zirenean hizkuntza ikasten zutela eta aktiboak bihurtzen zirela.

Ez ditugu eztabaida guztiak jasoko artikulu honetan, bakarrik aipatutako pare bat iritzi gehituko ditugu hemen. Itziar Elorzak aipatu zuen ikastetxeetan ezagutza igotzen den bitartean erabilera mantendu edo jaisten dela. Horrek frustrazioa ekartzen duela irakasleengan; ondorioz, Elorzaren ustez, egoera soziolinguistikoak zenbaki handiekin aztertzeak, maila kuantitatiboa aztertzeak, ez du hainbeste laguntzen eguneroko errealitatea ezagutzeko, maila kualitatibora jaitsi behar da aplikazioak egiteko. Bere ustez, gazteek erreperitorio falta dute eta metodo pedagogiko egokiak sortu behar dira klaseko erreperitorioa zabaltzeko; dena den, eskolaren denbora mugatua da gazteen hizkuntz garapen osoa egiteko. Bukatzeko, Lazkanok aipatu zuen gazteei aukera eman behar zaiela beraien euskara propioa sortzeko eta garatzeko.

Soziolinguistika Klusterrak antolatutako jardunaldiari buruzko aipamen txiki bat egin nahi nuen hemen, baina azkenean luzatu egin naiz... eta bakarrik goizeko lehenengo mahai ingurua laburbilduz. Jardunaldien aberastasunaren lekuko eta informazio gehiago edukitzeko, beste ekitaldien laburpenak irakurtzeko eta materialak jasotzeko, eskuragarri daude Soziolinguistika Klusterreko webgunean (www.soziolinguistika.org/node/3748). Gainera, *Bat* aldizkariaren 2009ko lehen alean jardunaldien gaineko informazio osoa aurkitu ahal izango du irakurleak.¶